

ТЕОРИЈСКА СХВАТАЊА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

THE THEORETICAL COMPREHENSIONS OF THE GLOBALIZATION

Ђоко Слијепчевић*
Младен Иванић**

“Историја човјека је гробље великих култура, које су завршиле катастрофом због неспособности да планирано, рационално, добровољно, реагују на изазове”.

(Erich Fromm)

Резиме

Готово да не постоји феномен који је у посљедњим деценијама предмет опсежног разматрања низа друштвених (економских, социолошких, правних, политичких и других) наука, као што је то случај са појмом “Глобализација”. Но, и поред тога, не би се могло рећи да су сви аспекти и суштина глобализације у потпуности истражени и теоријски разјашњени, а на потребу свеобухватнијег сагледавања ове проблематике упућује и актуелна глобална финансијско-економска рецесија, у коју мање или више запада привреда свих земаља свијета, и чије посљедице могу бити веома погубне. Стога, у овом раду, уз осврт на појам и суштину глобализације, говоримо о основним посљедицама глобализацијских процеса, те о потреби што обухватнијег дјеловања у

---

* Др Ђоко Слијепчевић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

** Др Младен Иванић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

правцу предупредивања и отклањања непожељних посљедица овог друштво-економског феномена.

Кључне ријечи: глобализација, транснационалне компаније, развој, нови свјетски поредак.

Summary

There is almost no phenomenon that in the last decades is the subject of the comprehensive researches of the number of social studies (economic, sociological, legal, political etc), as it is the case with the term "Globalization". Beside that, it couldn't be said that the all aspects and essence of the globalization are completely researched and theoretically explained, but the current global financial and economic recession directs towards the need of the comprehensive observation of this issue, where as, more or less the economy of every country in the world is in the recession and its consequences can be extremely fatal. Therefore, in this work, beside the explanation of the term and the essence of the globalization, we discuss about the general consequences of the globalization processes and the need to act widely in order to improve and to eliminate unwanted consequences of this socially economic phenomenon.

Key words: globalization, transnational compnies/corporations, development, new world order

1. Појам и суштина глобализације

Феномен глобализације представља веома актуелну тему о којој се све опсежније расправља,¹ нарочито од почетка седамдесетих година XX вијека². Међутим, у домаћој и страниј литератури неријетко је присутно доста поједностављено објашњење суштине глобализације.³ Такво

---

¹ У последњим деценијама (од средине 80-их година XX вијека) појам глобализација је један од најцитиранијих појмова у *Social Science Citation Indexi (Индекс цитата у друштвеним наукама)*.

² Текст урађен на бази књиге: Ђ. Слијепчевић, Б. Илић, Ђ. Митровић: *Нова економија у условима глобализације и информатичког друштва*, Економски факултет, Бања Лука, 2008. стр. 21-27 и 49-52..

³ Термин „глобализација” први пут се јавља у Websterovom рјечнику American English, 1961. год. Иначе, етимолошки, овај израз потиче од латинске ријечи „глобус”, што значи цјелокупан, укупан, заокружен, а у рјечнику Матице српске наводи се појам „глобално” као синоним за округло, цјеловито, укупно, заокружено, те да потиче из француског језика, од ријечи „глобал”, што значи свеукупан, цјелокупан, укупан, приближно тачан, али и просјечан, у главним цртама, заокружен..

схватање појма глобализације заснива се на претпоставци да глобализација представља *хомогенизацију* и *унификацију свијета*, што са собом носи изједначавање свих регионалних и културних разлика, при чему се глобализација поистовјеђује са интензификацијом односа између различитих националних држава. Међутим, проблем глобализације је у економској, социолошкој и филозофској теорији веома опсежно разрађен, са великим бројем различитих идеја и објашњења, а као заједничко различитим теоријама глобализације може се узети њихов покушај концизнијег дефинисања овог феномена, те питање историјског настанка и еволуције глобализацијских процеса. Уз ово, посебно су значајна истраживања усмјерена у правцу што обухватнијег сагледавања последица глобализације.

При дефинисању појма *глобализације* може се рећи да се сва теоријска схватања групишу око два основна става⁴. Први став гласи да је *глобализација перманентан процес интеграције култура и тржишта различитих држава*.⁵ Према другом ставу, *глобализација добија идеолошку димензију*, односно она представља *пројекат свјетских интересних група* којим се жели постићи *либерализација* са циљем даље експанзије *либералне економије и свјетског тржишта*.⁶

Како се види, глобализација представља вишедимензионалан и веома сложен појам. Отуда теоријска разматрања проблематике глобализације не нуде јединствену и општеприхваћену дефиницију овог, иначе, комплексног феномена, а од бројних покушаја концизнијег и обухватнијег дефинисања глобализације, издвајамо сљедеће:

- “Глобализација је ширење граница које омогућује слободно кретање људи, робе, информација, норми и институција, уз дјеловање интегративних снага”.⁷
- Глобализација представља “пораст међусобне зависности и интеграције различитих економских система на цијелој земаљској кугли”.⁸
- “Глобализација је процес повезивања индустријских и финансијских активности на свјетском тржишту, а на основама научно-технолошке и информацијско-комуникацијске револуције која је

⁴ Бројне различите приступе глобализацији може се сврстати у два потпуно супроста-вљена схватања: (а) *присталице*, тј. хиперглобалисте, и (б) *скептике*, тј. противнике глобализације. Међутим, треба истаћи да је све више аутора који чине правац критичке теорије глобализације (Z. Bauman, U. Beck, M. Castells, A. Giddens, D. Held и други).

⁵ G. W. Kolodko: *Globalization and Transformation – Illusions and Reality*, TIGER Working Paper 01, Warsaw, January 2001, стр. 1.

⁶ S. Amin: *Imperialism and Globalization*, Monthly Review, Vol. 53, 02. Јун 2001, стр. 20.

⁷ D. Held: *Democracy and the Global Order*, Stanford, 1995 стр. 20-21.

⁸ M. Desai, преузето: http://www.dadalos.org/globalisierung_sr/grundkurs_1.html

увела глобалну привреду у процес глобализације. Глобална привреда је, дакле, основа, а глобализација је надградња, јер је шири од привредних односа”.⁹

- “Економска глобализација је процес који се шири хоризонтално и у дубину, а која обухвата међународно кретање трговине, финансија и информација на јединственом, интегрисаном глобалном тржишту”.¹⁰
- “Глобализација је процес економског, социјалног, културног, и политичког дјеловања које надмашује границе националних држава”.¹¹
- Глобализација представља “политичко кориговање глобализоване тржишне привреде у смислу повезивања економских система у свеобухватне друштвене циљеве.”¹²
- “Глобализација није нити феномен, нити пролазни тренд. Она је интернационални склоп који надсвођује и обликује унутрашњу и вањску политику готове сваке земље”.¹³

Разматрајући суштину и аспекте обухватности појма глобализација, *Manfred B. Steger*, (професор на Илиноис универзитету и истраживач Центра за истраживање глобализације при University of Hawaii at Manoa), наводи сљедећих пет дефиниција:¹⁴

- “Глобализација се... може дефинирати као јачање свјетских друштвених односа који повезују удаљена мјеста на такав начин да локална дешавања бивају обликована догађајима који се одвијају километрима далеко и обратно” (*Anthony Giddens*, директор *London School of Economics*).
- “Концепт глобализације одражава осјећај великог ширења свјетске комуникације као и хоризонта свјетског тржишта, од којих оба изгледају много више опипљиви и непосредни него што је то био случај у ранијим фазама модерности” (*Frederic Jameson*, професор књижевности на *Duke University*).
- “О глобализацији се може мислити као о процесу (или низу процеса) који утјеловљује трансформацију у просторној организацији друштвених односа и трансакција – оцијењених по њиховој распро-

---

⁹ А. Милардовић; Ђ. Њавро: *Глобализација*, зборник радова „Глобализација”, Пан Либер, Осиек, 1999, стр. 10.

¹⁰ Према: Годишњи извјештај, UNPD

¹¹ Т. Friedma: *The Lexus and the Olive tree*, <http://globalizacija.about.com/library/weekly/aa080701a.htm>

¹² Н. Mürle, преузето: http://www.dados.org/globalisierung_sr/grundkurs_5.html

¹³ Љ. Јурчић: *Глобализација*, Економист, бр. 9-10, 2000, стр. 2-5.

¹⁴ М. В. Steger: *Глобализација*, Шахинпашић, Сарајево, 2005. стр. 10.

страњености, интензитету, брзини и утицају – који стварају трансконтиненталне или међурегионалне токове и мреже активности, узajамног дјеловања и исказивања моћи.” (David Held, професор политичких наука, London School of Economics).

- “Глобализација као концепт односи се и на сажимање свијета и на јачање свијести о свијету као цјелини” (Ronald Robertson, професор социологије, University of Pittsburgh).
- “Глобализација сажима временске и просторне аспекте друштвених односа” (James Mittelman, професор на предмету Међународни односи, American University).

Анализирајући садржину наведених дефиниција, Стегер закључује да суштину глобализације чине сљедеће карактеристике:¹⁵

Прво, глобализација подразумејева *стварање нових и умножавање постојећих друштвених мрежа и активности* које све више превазилазе традиционалне политичке, економске, културне и географске границе.

Друго, битна особина глобализације огледа се у *ширењу и протезању друштвених односа, активности и међуовисности*. (нпр. данашња финансијска тржишта протежу се преко цијеле планете, а електронска трговина одвија се даноноћно; гигантске робне куће појавиле су се на свим континентима, нудећи потрошачима артикле из свих дијелова свијета – укључујући и производе чији су поједини дијелови произведени у различитим земљама).

Треће, глобализација подразумејева *интензивирање и убрзавање друштвених промјена и дјеловања*; Интернет преноси информације на велике удаљености за тили час, а сателити директно преносе слике удаљених догађаја, тако да, као што *Гиденс* наводи, јачање свјетских друштвених односа подразумејева да догађаји који се одвијају прилично далеко обликују локална дешавања, и обрнуто.

Четврто, стварање, ширење и јачање друштвених узajамних веза и међуовисности не дешава се само на објективном, материјалном нивоу. Као што Робертсон наводи у својој дефиницији, процеси глобализације укључују и *субјективну раван људске свијести*. Стога не смијемо заборавити да се глобализација односи и на људе који су све више свјесни све очитих манифестација друштвене међуовисности и огромног убрзања друштвених интеракција. Њихова свијест о све мањој важности географских граница и удаљености потхрањује снажан осећај постајања делом глобалне цјелине. Из дана у дан, све интензивнија, ова искуства глобалне међузависности поступно мијењају појединачне и колективне

¹⁵ М. В. Steger: *цитирано дјело*, стр. 9-12.

идентитете људи, и тако драматично утичу на начин на који они дјелују у свијету.

Након што истиче предње, Стегер закључује да се “глобализација односи на мултидимензионални скуп друштвених процеса који стварају, умножавају, проширују и појачавају међуовисност и размјену широм свијета, док, истовремено, код људи његују све већу свијест о све дубљим везама између локалног и удаљеног”.¹⁶

Када је ријеч о историјском настанку и еволуцији глобализације, основно питање које се у теорији поставља јесте - да ли је глобализација потпуно нова појава која доводи до стварања јединственог свјетског простора у којем сви људи живе сличним животом, дијеле исте вриједности и стичу иста искуства? Или, са друге стране, да ли је глобализација процес ширења капитализма као свјетског друштвеноекономског система, који траје више стотина година и који сада долази у завршну фазу?¹⁷

У вези са овим истакнимо да одговор на предње, у најкраћем, зависи од тога “колико далеко смо спремни проширити ланац узрочности, који је резултирао оним недавним технологијама и друштвеним уређењима које већина људи повезује са овом помодарском поштапалицом”.¹⁸ Наиме, поједини аутори свјесно ограничавају историјско сезање глобализације на посљедњих неколико деценија постиндустријализације, како би обухватили, односно истакли њене савремене значајке и особености. Други проширују овај временски оквир како би обухватили и пионирска дешавања током XVI вијека. Трећи, пак, тврде да глобализација представља наставак, односно продужетак сложених процеса започетих појавом модерности и капиталистичког система прије неколико вијекова; док четврти глобализацију не желе ограничити на временске периоде мјерене декадама или вијековима, наводећи при том на закључак да се ови процеси одвијају током хиљада протеклих година.¹⁹

Напоменимо да свако од наведених гледишта полази од одговарајућих (различитих) стајалишта. Тако, протагонисти првог приступа наводе упечатљиве доказе драматичног ширења глобалне размјене од почетка седамдесетих година XX вијека, што је радикално узроковало јачање и ширење глобализацијских процеса. Заговорници другог становишта с правом истичу тијесну везу између савремених облика глобализације и експанзије технологије, тј. нове индустријске револуције. Присталице трећег стајалишта с правом указују на значај сажимања времена и

---

¹⁶ М. В. Steger: *цитирано дјело*, стр. 13.

¹⁷ Р. Sweezy: *More (or Less) on Globalization*, Monthly Review, Vol. 49,04, September, 1997, стр. 13.

¹⁸ М.В. Steger: *цитирано дјело*, стр. 18.

¹⁹ Према, М.В. Steger: *цитирано дјело*, стр. 18.

простора, које се десило током X вијека. Напокон, поборници четвртог становишта истичу разуман аргумент “када инсистирају да сваки истински свеобухватан приказ глобализације безнадежно пада у воду без укључивања древних дешавања и трајне динамике у историји наше планете”.²⁰

Сходно наведеном, (без намјере да овдје улазимо у детаљнију елаборацију историјског настајања и развоја глобализације), можемо закључити да зачеци глобализацијских процеса сежу у далеку прошлост, док се са развојем капитализма, а посебно након осамдесетих година XX вијека (тј. са новом индустријском револуцијом и развојем информатичког друштва), ови процеси значајније интензивирају и све обухватније шире.

2. Осврт на посљедице глобализације

Посебно мјесто и значај у литератури заузима разматрање домета различитих (економских, културних, социолошких, политичких) посљедица глобализације. При овом, примаран значај придаје се посљедицама у домену *економије*, а посебно се истичу позитивни ефекти глобализације у смислу трансфера технологије повећавања запослености, отворености тржишта и проширивања људских слобода, док се, са друге стране, упозорава на опасности и ограничења које глобализација носи са собом (екологија, извоз “прљавих” технологија, сукоб мултинационалних компанија (МНК) са националним државама, беспштедно исцрпљивање националних ресурса, искоришћавање радне снаге). Уз ово, посебна пажња посвећује се различитим антиглобализацијским покретима, без обзира на то какви интереси стварно инспиришу и мотивишу настајање и дјеловање тих покрета.²¹

Објашњења процеса глобализације, у оквиру постојећих теоријских праваца, нуде различите, мада не увијек и супротстављене ставове, а сматра се да је глобализација настала као резултат материјалних интереса најразвијенијих земаља и мултинационалних компанија које, на тај начин, покушавају да прошире свој утицај на простор читавог свјета. То води ка све већем заостајању у развоју неразвијених, и земаља у развоју, а несумњиво да је и актуелна глобална финансијско-економска рецесија у многоме узрокована дјеловањем основних носилаца глобализацијских токова: МНК, Свјетске трговинске организације (СТО), Свјетске банке и Међународног монетарног фонда (ММФ).

²⁰ М.В. Steger: *цитирано дјело*, стр. 18-19.

²¹ Р. Marcuse: *The Language of globalization*, Monthly Review, Vol. 52, No 3, July-August, 2000, стр. 21.

Када су у питању посљедице глобализације у области културе, такође имамо велики број различитих тумачења која се групишу око два основна става. Према једном ставу, глобализација представља културну хомогенизацију, која се огледа у наметању културних вриједности најразвијенијих земаља, прије свега САД, осталим дијеловима свијета (нека врста културног империјализма). У ствари, глобализација се испољава кроз слободан и тренутан пренос информација, пријетњу традиционалним културним и друштвеним вриједностима кроз хомогенизацију културе или “мекдонализацију”, односно процес индивидуализације и тенденције стварања маркетинга добара и услуга као “глобалних производа”.²² Са друге стране, глобализација представља повезивање различитих култура, што доприноси хетерогенизацији савременог свијета.

Са *социолошког* становишта, глобализација се проучава кроз двије групе промјена: **(а)** структурне промјене које се манифестују кроз већу сложеност савременог друштва и његову унутрашњу диференцијацију; док **(б)** друга група промјена има у виду нову врсту друштвених односа и културну унификацију свијета. Наиме, како смо видјели, Гиденс глобализацију дефинише као процес интензивирања друштвених односа широм свијета, што удаљена мјеста повезује тако да локалне догађаје обликују дешавања која се одвијају хиљадама километара далеко.

У литератури су највише истраживане *политичке* посљедице глобализације на постојећи свјетски поредак, а прије свега на будућност националне државе. Са једне стране се тврди да све израженија покретљивост капитала, растући значај и утицај МНК и хармонизација законских норми у великом броју дјелатности друштвеног живота доводе до смањивања значаја и утицаја националних држава и самим тим је чини сувишном. Са друге стране се јавља став да глобализација ствара простор за све већу и значајнију улогу националних држава, јер оне постају кључни субјекти у рјешавању свјетских проблема који настају са одвијањем процеса глобализације. Односно, на политичком плану, глобализација подразумева неколико појава, између осталих слабљење националних држава по питању политичке и уопште друштвене независности, остваривање процеса децентрализације унутар националних држава, као и покушаје да се оживе старе и/или креирају нове међународне политичке институције. Укратко: политолози се баве питањима како глобализација, као економска појава, утиче на демократију као политички феномен, и уз то се баве проблемима суверености и аутономије, као и питањима ерозије функција националних држава и

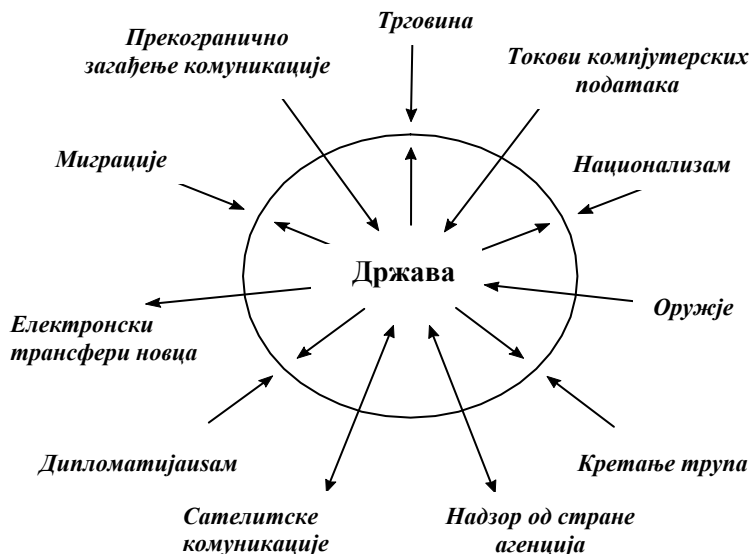
---

²² З. Видојевић: *Глобализација као неминовност, потчињавање и шанса у „Транзиција и глобализација“*, (ред. В. Вукотић), Институт друштвених наука, Београд, 2001, стр. 101-114.

необходности снижења свјетског вођства. Позиција националне државе у условима глобализације²³ шематски се може представити на сљедећи начин²⁴:

Слика I - Национална држава у глобализирајућем свијету

Анализирајући особености и учинке, тј. посљедице глобализације Пол Стритен закључује да су се донедавна међудржавна размјена добара и услуга трансформисала у унутаргранску или унутаркомпанијску размјену која се разликује од оне с почетка XX вијека у сљедећим елементима.²⁵

- за разлику од раније међугранске трговине, данас је установљена унутаркомпанијска трговина,
- почетком XX вијека скоро половина инвестиција у Трећи свијет и половина укупних инвестиција одлазила је у примарни сектор, а данас у секундарни и терцијарни,
- раније су стране инвестиције за циљ имале профит, а данас капитал за циљ има капитални добитак,
- раније је рад ишао ка капиталу, а данас капитал иде ка раду,

²³ У литератури је често цитирана изрека Д. Бела “да су националне државе премалене за велике (тј. глобалне – наша опаска) и превелике за мале проблеме”.

²⁴ Преузето, Е. S. Reinert: *Глобална економија*, Чигоја, Београд, 2006, стр. 151-153.

²⁵ Преузето, М. Јакшић, приказ књиге *New thinking in macroeconomics*, Економска политика, 2799-2800, 2005, стр. 27.

- раније је мобилност рада била пресудна, а данас је то ослонац на информационо-комуникационе технологије,
- некада су главни свјетски играчи били империјалне државе, а данас глобалне економије,
- раније је глобализација била равномјерно распоређена на читав свијет, а данас изоставља читаве свјетске регионе, посебно Југ,
- раније је међународна интеграција подразумијевала и националну интеграцију, а данас парцијална међународна интеграција изазива националне дезинтеграције.

Посљедице глобализације посебно су видљиве у савременим условима када су се економски проблеми настали у САД поводом неконтролисаног инвестирања у послове некретнина незауостављиво пренијели, прво на финансијски сектор широм развијеног свијета, а потом и на реални сектор економије. Огромном брзином и земље које немају никакве непосредне везе са првобитним проблемима суочиле су се са овом рецесијом и ма како да су управљале властитим финансијским и привредним сектором, данас су суочене са огромним проблемима. Јасно је да је то посљедица глобализације која је од свјетске економије направила једну цјелину у којој поједине земље практично немају економски суверенитет, будући да највеће привреде доминирају економским кретањима свијета. Отуда се може рећи да ова криза указује да је идеалистички концепт глобализације завршен, те да се мора приступити критичком разматрању позитивних и негативних аспеката глобализације.

3. Перспективе глобализације

“Велика, али с обзиром на природу неолибералног капитализма неизбежна, грешка управљачких елита најмоћнијих западних држава, пре свега Америке, јесте у томе што глобализацију схватају и остварују као планетаризацију својих интереса и свог модела друштва, своје слике вредности, властитог обрасца живота, што посежу и за најгрубљим насиљем да би их свету наметнуле. Та стратегија, у чијој је основи ароганција моћи и историјско слепило, веома је ризична по цео свет, а у крајњој линији, дугорочно ће бити поразна и по интересе најмоћнијих земаља Запада. Зато без демократизације светских односа и такве расподеле светске моћи, која подразумева нову равнотежу одговорности, али и силе, није могуће да глобализација губи

своја (нео) империјална обележја.” (З. Видојевић: Куда води глобализација)

На основу досадашње праксе и теоријских објашњења глобализације могли бисмо савремену глобализацију свјетске привреде и друштва посматрати као *нову етапу развоја, својствену XXI вијеку* и новом миленијуму. У ствари, на достигнутом степену развоја долази до *трансформације интернационализације капитала у његову наднационализацију*. Паралелно с тим, јачају и тенденције наднационалне моћи, те стварање планетарних, међусобно повезаних, али и конкурентних центара моћи, као неке врсте децентрализоване *“свјетске владе”*. Ту спада “Група 7” најмоћнијих земаља свијета, Билдесберг групе, “Комитет 300”, па све до најзначајнијих светских економских центара: Свјетска банка за обнову и развој, Међународни монетарни фонд и Свјетска трговинска организација. У наднационалном капиталу (ТНК) и планетарним центрима економске и политичке моћи (освајање Космоса) највећи утицај имају САД. Из тога произилази да наднационалне фирме и интереси, у ствари, прикривају само националне интересе данас најмоћније земље свијета и да њени интереси одређују главни садржај стратешких одлука тих тијела (међународних институција и организација). Стога се често глобализација означава као *“вестернизација”* или *“американизација”* савременог свијета. То све можемо посматрати као одређени слијед историјског развоја свјетске привреде и друштва, што је доводило и доводи до промјене односа снага у свијету. Тако су свјетски доминантне нације биле Холандија, Шпанија и Португалија у периоду XV - XVII вијек, Француска у XVIII вијеку, Велика Британија у XIX, те САД у XX вијеку, а процјењује се да ће то постати Кина у догледно вријеме.

Савремени процес глобализације условљен је информатичко - комуникационом технологијом и економском рационалношћу. Са тог становишта, она се јавља као објективни процес, али и као субјективни интерес крупног капитала и најмоћнијих земаља свијета, прије свега САД. Народи који се не би укључили у токове економског повезивања у савременом свијету, наравно, остварујући при томе и своје виталне интересе, били би осуђени на одређени процес друштвено-економског заостајања. Стога је учествовање у глобализацијским процесима неминовност успјешног развоја сваке земље, јер како наглашава Ј. Кау²⁶ “не могу вам рећи како да постанете богати, али вам могу рећи како да останете сиромашни: да останете сиромашни немојте се упуштати у глобалну утакмицу”, што би се другачије могло рећи: глобализација није рај, али је пакао за оне који остају по страни, тј. изван ових процеса.

²⁶ J. Kay, *Global business deserves a peaceful May Day*, Financial Times, 28. IV 2004.

Међутим, досадашњи процес глобализације доводи до веома неравномерног развоја у свијету. Тако, на примјер, према подацима ОУН, у 1973. години однос прихода између најбогатијих и најсиромашнијих земаља износио је 44:1, а 25 година после тога повећао се на 74:1. Удио најсиромашније петине становништва свијета у глобалним приходима током посљедњих десетак година пао је са 2,3% на 1,4%, а истовремено, удио који присваја најбогатија петина повећао се са 70% на 85%. У периоду после Хладног рата, број становника у свијету који живе испод линије сиромаштва повећао се од 1,2 милијарде, у 1987. години, на преко 1,5 милијарди данас, а ако се овај процес настави до 2015. године, достићи ће цифру од 1,9 милијарди (односно 1/3 свјетског становништва). То значи да на почетку XXI вијека 25% човјечанства живи са мање од 140 долара по глави становника годишње, са тенденцијом повећавања тог процента. Насупрот томе, имовина три највећа свјетска милијардера данас износи више од укупног бруто националног производа свих најнеразвијенијих земаља и њихових 600 милиона становника.²⁷ Отуда се може рећи да оваква глобализација “може бити систем који неким пружа праве шансе да узму најбоље из економије отвореног тржишта, а осталима – шта остане. Због тога оваква врста глобализације која сва иде у корист мањинске елите, може створити и појачати разне економске и друштвене неравнотеже и протесте”.²⁸

Неравномјеран распоред, тј. биланс добитака (погодности) и трошкова (непожељних посљедица) глобализације осликавају и подаци садржани у наредној (I) табели.²⁹

Табела I - Приказ распореда (биланс) добитака и трошкова глобализације

ДОБРА ЈЕ ЗА	ЛОША ЈЕ ЗА
Јапан, Европа, Сјеверна Америка, Источна и Јужна Азија	Многе неразвијене земље
Аутпут	Запосленост
Појединце са имовином	Појединце без имовине
Профит	Наднице
Људе са квалификацијама	Људе без квалификација
Образоване	Необразоване
Професионалце, менаџере и техничко особље	Раднике
Појединце који се могу прилагодити	Појединце који се не могу прилагодити
Кредиторе	Дужнике

²⁷ Видјети, М.В. Steger: *цитирано дјело*, стр. 102-107.

²⁸ Науагу, 2006. стр. 158. (преузето: М. Н. Јовановић, *Глобализација надлази: дочека-ти је цвећем или наоштрити сабље*, Економска политика, Београд, 2007. или http://www.nspm.rs/starisajti/ekonomskapolitika/2007_jovanovicm2.htm).

²⁹ Преузето, М. Јакшић: *цитирани рад*, стр. 27.

Оне који не зависе од јавних услуга	Оне који зависе од јавних услуга
Велике фирме	Мале фирме
Мушкарце	Жене, децу
Снажне	Слабе
Оне који преузимају ризик	Који брину о егзистенцији
Глобална тржишта	Локалне заједнице
Продавце технологије	Продавце стандардних индустријских производа
Глобалну культуру	Локалне заједнице
Глобални мир	Кризна жаришта
Бизнисмене, економисте	Раднике, борце за људска права, фармере

Напријед изложено недвосмислено указује да савремени процес глобализације доводи до велике неравнотеже у развоју појединих земаља свијета, али и између појединаца у оквиру појединачне земље. То је довело до стварања *добитника и губитника* глобализације, до појаве *глобалиста и антиглобалиста*, до насилног супротстављања процесу глобализације (напад на Свјетски трговински центар и Пентагон у САД), појаве свјетског тероризма (Ал-Каида) и сл.

Успјешна савремена глобализација мора да води ка *јединству свијета у разликама* и таквих разлика које се не антагонизују. Без тога глобализација води ка некој врсти тоталитаризма, односно присилном јединству свијета. Најопаснија карактеристика садашње глобализације јесте тежња данас најмоћније силе свијета САД да се јединство свијета остварује на принудни начин (Авганистан, Ирак, Косово, приближавање граница Русије и Кине, уз тежњу ка њиховом раздробљавању и сл.). Али, с привидним и *“мртвим”* разликама и свијет би постао историјски привид и својеврсни *“живи леш”*. Савремени процес глобализације “по својим преовлађујућим учинцима, води прије свега дубоко неправедном, ризичном и опасном свијету у коме се продубљује и шири јаз између богатих и сиромашних земаља, при чему све оштрији сукоби, укључујући и ратне, за центре развоја и за надмоћ, као и пустошење људске животне средине - спадају у њена битна обиљежја. То ће, највјероватније, бити њене кључне одлике и у непосредној будућности”,³⁰ а ми томе додајемо, ако се не предузму одговарајуће мјере у свјетској заједници – ОУН и сл.

Да би се отклониле катастрофичне посљедице глобализације, морају се предузимати мјере за њену *радикалну трансформацију*. У том смислу се предлаже да свјетске вође морају креирати, израдити и спровести свеобухватан *“глобални њу дил”*, који би, поред осталог, требало да садржи³¹:

³⁰ З. Видојевић: *цитирано дјело*, стр. 396.

³¹ Према, В. М. Steger: *цитирано дјело*, стр. 133.

- “Маршалов план” за глобални Југ, који укључује паушални отпис дугова земљама Трећег свијета,
- порез на међународне финансијске трансакције,
- укидање прекоморских финансијских центара који нуде слободне пореске зоне за богате појединце и корпорације,
- провођење стриктних глобалних еколошких споразума,
- провођење равноправнијег програма глобалног развоја,
- успостављање нове свјетске развојне институције, коју већим дијелом финансира глобални Сјевер путем таквих мјера као што су порез на финансијске трансакције и којима увелико треба да управља глобални Југ,
- успостављање међународних стандарда заштите рада, можда као клаузула дубоко реформисаног СТО,
- већа транспарентност и одговорност државних влада и међународних институција према грађанима,
- учинити све да руковођење глобализацијом буде експлицитно осетљиво по питању равноправности полова.

Дакле, ови трансформативни друштвени процеси морају оспорити тренутну угњетавачку структуру глобалног апартхејда који дијели свијет на привилеговани Сјевер и сиромашни Југ, за који глобализација не смије бити “подрум за мучење”.³² “Ако се то деси, глобализација ће увести истински демократски и равноправни свјетски поредак”.³³ Зато је неопходно да се информатичка и комуникациона технологија искористи за трансформацију економије капитала и профита у економију *цјеловитих људских потреба*; за солидарност и бољи квалитет живота (екологија); за социјалну правду; демократски поредак; за такве моралне вредности у чијем су средишту слобода, аутономија и достојанство сваког човека на земаљској кугли. Наиме, како истиче *B. R. Barber*: “капитализам је тигар пун снаге који се може искористити за оживљавање привреде, али само ако његове снаге контролирају државне и политичке институције. Глобализација је испустила овог тигра из кавеза и ослободила “дивљи” капитализам, који је као и ослобођени тигар, почео показивати своје склоности дивље звијери”.³⁴ Стога је неопходно ефикасно “кротити” слабости “тигра глобализације”, у којем правцу треба да буде усмјерено дјеловање свих (нарочито најразвијенијих) земаља свијета и свих глобалних институција, а чему би посебно требало да допринесе *пројекат будућег тзв. доброг друштва и одговарајућа - боља алтернатива* садашњем

³² *Водећа љевичарка Америке Наоми Клајн*, преузето: НИН, бр. 2960, 2007. стр. 34.

³³ *M. V. Steger*: цитирано дјело, стр. 133.

³⁴ Преузето: <http://bs.Wikipedia.org/wiki/Globalizacija>.

процесу глобализације. Ово посебно када се има у виду актуелна глобална финансијска криза која се, након што је захватила привреду САД, шири просторима читавог свијета³⁵, и која пријети да узрокује несагледиве, тј. погубне глобалне друштвено-економске последице, које неће заобићи привреду ни једне земље свијета. Стога превазилажење рецесије оваквих размјера, између осталог, налаже потребу редефинисања функција и досадашњег дјеловања најзначајнијих носилаца глобализацијских процеса, а нарочито глобалних финансијских и политичких институција и организа-ција.

Литература:

1. А. Милардовић, Ђ. Њавро, *Глобализација*, Пан Либер, Осијек, 1999.
2. D. Baker, G. Epstein and R. Pollin, *Globalization and Progressive Economic Policy*, Cambridge University Press, 1998.
3. D. Held, *Демократија и глобални поредак*, Филип Вишњић, Београд, 1997.
4. E. S. Reinert, *Глобална економија*, Чигоја, Београд, 2006.
5. G. W. Kolodko, *Globalization and Transformation – Illusions and Reality*, TIGER Working Paper N° 1, Warsaw, January, 2001.
6. H. James, *The End of Globalization – Lessons from the Great Depression*, Harvard University Press, 2001.
7. J. A. Freiden, *International Political Economy – Perspectives on Global Power and Wealth*, Routledge Press, 2000.
8. J. Атељевић, *Globalization, an ongoing cycle of the world's socioeconomic convergence and divergence?*, Acta economica, бр.6, Економски факултет, Бања Лука 2007.
9. J. A. Scholte, *Globalization: A critical introduction*, Macmillan, 2000.
10. J. E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents*, W. W. Norton & Company, New York, 2002.
11. И. Шијаковић, Ђ. Слијепчевић, *Globalization – the Road Towards the Global Society or to Nowher*, ASECU – Економски факултет, Београд, 2003.
12. L. Thurow, *Будућност капитализма*, Загреб, 1997.
13. М. Б. Штегер, *Глобализација*, Шахинпашић, Сарајево, 2005.
14. P. Hirst, G. Tompson, *Глобализација*, Либерата, Загреб, 2001.
15. P. Krugman; *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*, W.W. Norton & Company, New York – London, 2009.

---

³⁵ Сликовито, често се каже да, „када САД имају кијавицу, цијели свијет добије упалу плућа“.

- 16.P. Sweezy, *More (or Less) on Globalization*, Monthly Review, Vol 49, N° 4, 1997.
- 17.R. Gilpin, *Global Political Economy – Understanding the International Economic Order*, Princeton University Press, 2001.
- 18.S. Amin, *Imperialism and Globalization*, Monthly Review, Vol. 53, N° 2, 2001.
- 19.S. Dowrick and J. B. DeLong, *Globalisation and Convergence*, www.nber.org/books/-global/jones12-13-01.pdf, 2001.
- 20.С. Покрајац, *Технологија, транзиција и глобализација*, Београд, 2002.
- 21.U. Beck, *What is Globalization*, Polity Press, 2000.
- 22.U. Beck, *Моћ против моћи у доба глобализације*, Школска књига, Загреб, 2004
- 23.В. Веселица, *Глобализација и нова економија*, Економски факултет, et al., Загреб, 2007.
- 24.World Bank, *Globalization growth and poverty: building an inclusive world Economy*, World Bank nad Oxford University Press, 2002.
- 25.З. Мршић, *Глобализација и господарски национализам*, Загреб, 2007.
- 26.З. Видојевић, *Куда води глобализација*, Београд, 2005.